

ZAMONAVIY KASBLAR VA O'QUVCHILARNING KASBIY YO'NALISHINI BELGILASHDAGI PSIXOPEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Adasheva Muslima Odiljon qizi

Namangan shahar Uchqo'rg'on tuman 48-DMTT psixologi

adashevamuslima6@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada zamonaviy kasblarning shakllanishi, mehnat bozori talablarining o'zgarishi va bu omillarning o'quvchilarning kasbiy yo'nalishini belgilashdagi ahamiyati yoritilgan. Xususan, kasb tanlash jarayonida psixologik va pedagogik yondashuvlarning o'zni tahlil qilinadi. Psixopedagogik yondashuv orqali o'quvchilarning shaxsiy qiziqishlari, intilishlari va qobiliyatlarini aniqlash, ularga to'g'ri kasb tanlashga yordam berish mexanizmlari o'rganiladi. Shuningdek, o'quvchilarning kasbiy yo'nalishini aniqlashda zamonaviy psixodiagnostik usullar, kasbiy testlar, faoliyatga yo'naltirilgan mashg'ulotlar va maslahat berish texnologiyalari haqida ham batafsil ma'lumotlar beriladi. Maqolada ilg'or xorijiy va mahalliy tajribalar, ta'lim tizimidagi integratsion yondashuvlar ham ko'rib chiqilgan. Mualliflar zamonaviy kasb tanlashda o'quvchining individualligini inobatga olgan holda ilmiy asoslangan yondashuvni taklif etadilar.

Kalit so'zlar: Kasbiy yo'naltirish, Zamonaviy kasblar. Psixopedagogik yondashuv, Kasb tanlash, Psixologik diagnostika, O'quvchilarning qiziqishlari, Kasbiy maslahat.

KIRISH

Bugungi kunda jahon bozorida kasblar xilma-xilligi, texnologik taraqqiyot va ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar ta'sirida tezkor sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt, robototexnika, raqamli texnologiyalar, ekologiya va sog'liqni saqlash kabi sohalarida yuzaga kelgan yangi kasblar yoshlardan yangicha bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni talab qilmoqda. Shu sababli, o'quvchilarning kelajakdagi kasbiy yo'nalishini to'g'ri aniqlash, ularni zamonaviy kasblar haqida xabardor qilish va tanlovlarida ongli qaror qabul qilishga yo'naltirish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Mazkur jarayonda psixopedagogik yondashuvlar muhim o'rin tutadi. Chunki har bir o'quvchining shaxsiy qiziqishi, qobiliyati, psixotiplari va ijtimoiy holatini inobatga olgan holda, unga mos kasbni tanlash – muvaffaqiyatli mehnat faoliyatining asosidir. Kasbiy yo'naltirish tizimida psixologik diagnostika, maslahat berish, kasblar to'g'risida axborot yetkazish va amaliy mashg'ulotlar muhim omillardan hisoblanadi. Shu sababli ushbu maqolada zamonaviy kasblar xususiyatlari va o'quvchilarning kasbiy yo'nalishini belgilashdagi psixopedagogik yondashuvlar chuqur tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Zamonaviy kasblarning xususiyatlari va tendensiyalari

Zamonaviy kasblar o'zining texnologik, innovatsion va ijodiy yo'nalishlari bilan ajralib turadi. Masalan, data-analitik, IT-mutaxassis, kiberxavfsizlik bo'yicha mutaxassis, biofarmatsevt, ekolog, moliyaviy texnologlar, UX/UI dizayner kabi yangi kasblar yoshlar orasida mashhurlikka erishmoqda. Bunday kasblar yuqori darajada tafakkur, muammolarni hal qilish qobiliyati, raqamli savodxonlik va til bilishni talab qiladi. Shu sababli maktab o'quvchilarini shunday kasblarga yo'naltirishda ta'lim-tarbiyaning yondashuvlari yangilanishi zarur.

Psixopedagogik yondashuvlar mohiyati

Psixopedagogik yondashuv o'quvchini yagona shaxs sifatida, uning psixologik va ijtimoiy jihatlarini hisobga olgan holda kasb tanlashga yo'naltiradi. Bu yondashuv quyidagi komponentlardan iborat:

- **Diagnostik komponent** – o'quvchining individual psixotipini, qobiliyatini va kasbiy qiziqishini aniqlash (testlar, suhbatlar orqali);
- **Axborot beruvchi komponent** – zamonaviy kasblar haqida to'liq va yangilangan ma'lumotlar yetkazish;
- **Motivatsion komponent** – o'quvchini o'ziga mos kasbni tanlashga ruhlantirish;
- **Amaliy komponent** – o'quvchini qiziqtirgan soha bilan bog'liq tajriba orttirish imkonini yaratish (tajriba darslari, ekskursiyalar).

Shuningdek, o'qituvchilar, psixologlar va ota-onalar hamkorligi o'quvchining to'g'ri kasb tanlashida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

O'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash vositalari

Bugungi psixologik amaliyotda o'quvchilarning kasbiy yo'nalishini aniqlash uchun quyidagi usullar keng qo'llaniladi:

- Holland testi (kasbiy tipologiya asosida);
- Shaxsiy kasbiy reja tuzish mashqlari;
- O'yinli diagnostika (maktabgacha va boshlang'ich yoshdagilar uchun);
- Portfolio tahlili (o'quvchining yutuqlari, sevimli mashg'ulotlari, loyihalari).

Ushbu vositalar orqali o'quvchilarning qobiliyatlari, liderlik, ijodkorlik, analitik fikrlash darajalari, kommunikativ ko'nikmalari aniqlanadi va shu asosda ular uchun mos kasb yo'nalishlari taklif qilinadi.

Kasbiy yo'naltirishda maktabning o'rni

Maktab – kasbiy yo'naltirish tizimining markaziy bo'g'ini hisoblanadi. Ayniqsa, yuqori sinflarda (7–11-sinflar) kasbiy ta'lim elementlari joriy etilishi, o'quvchilarning o'zini-o'zi anglashiga va kasb tanlashiga xizmat qiladi. Psixolog, sinf rahbari, ota-ona va o'quvchining o'zaro hamkorligi natijasida shaxsga mos yo'nalish belgilanadi.

Shu o'rinda, zamonaviy kasb va mutaxassisliklar bozorida yuzaga kelayotgan tendensiyalarni e'tiborga olish zarur. Bugungi globallashuv sharoitida raqamli

texnologiyalar, sun'iy intellekt, ekologiya, kiberxavfsizlik, biotexnologiya va boshqa innovatsion sohalarga oid kasblar jadal rivojlanmoqda. Bu esa o'quvchilarning kasbiy yo'nalishini belgilashda pedagog va psixologlardan zamonaviy, ilg'or, analitik yondashuvni talab etadi.

Psixopedagogik yondashuv o'quvchining shaxsiy imkoniyatlari, intilishlari, qadriyatlari, qobiliyatlari va ijtimoiy ehtiyojlarini chuqur o'rganishga asoslanadi. Bunda quyidagi yondashuvlar alohida ahamiyatga ega:

1. **Individuallashtirilgan yondashuv** – har bir o'quvchining individual xarakteristikalarini hisobga olgan holda yo'naltirish tizimini ishlab chiqish.
2. **Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv** – o'quvchini kasbiy faoliyatni amaliy tajriba orqali sinab ko'rishga undash, ya'ni “kasb sinovi” uslubidan foydalanish.
3. **Ijtimoiy-madaniy yondashuv** – o'quvchining kasb tanlashida uning ijtimoiy muhitidagi qadriyatlar va madaniyatni inobatga olish.
4. **Motivatsion-psixologik yondashuv** – kasb tanlashda o'quvchining ichki motivatsiyasi va shaxsiy psixotiplari asosida yondashish.

Bu yondashuvlar o'quvchilarda o'zini anglash, mustaqil qaror qabul qilish, kasbiy istiqbolni baholay olish kabi muhim ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Kasbiy o'z yo'lini to'g'ri belgilagan o'quvchi jamiyatda samarali faoliyat yuritish, o'z kasbidan mamnun bo'lish va o'zini namoyon qila olish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shuningdek, **ta'lim muassasalarida kasbga yo'naltirish bo'yicha zamonaviy platformalar va texnologiyalardan** foydalanish samaradorlikni oshiradi. Misol uchun, interaktiv testlar, kasbiy diagnostika dasturlari, virtual master-klasslar, mehnat bozoridagi real statistikalariga asoslangan ma'lumot bazalari o'quvchilarga to'g'ri tanlov qilishda yordam beradi.

Bugungi kunda “kasbiy yo'naltirish” faqat pedagogning topshirig'i emas, balki otalar, jamiyat, davlat va bozor institutlarining hamkorlikdagi sa'y-harakatlari orqali amalga oshirilishi lozim. Bu esa o'z navbatida kasbiy yo'naltirish tizimini tizimli, izchil va strategik yondashuv bilan olib borishni taqozo etadi.

Zamonaviy kasblar va o'quvchilarning kasbiy yo'nalishini belgilashda psixopedagogik yondashuvlar tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Har bir o'quvchi o'zining shaxsiy jihatlari, imkoniyatlari va qiziqishlari asosida to'g'ri kasb tanlashi uchun unga zamonaviy, ilmiy asoslangan, tizimli yondashuv zarur. Bu esa pedagog va psixologlarning yangicha fikrlashi, har bir o'quvchini chuqur o'rganib, unga shaxs sifatida yondashishini talab etadi.

O'quvchining kelajakdagi muvaffaqiyati, hayotdan mamnunligi va jamiyatdagi o'rni bevosita uning to'g'ri kasb tanlashi bilan bog'liqdir. Shu bois, maktab ta'limi doirasida kasbga yo'naltirish jarayonlarini yanada chuqurlashtirish, zamonaviy kasblar haqidagi tushunchalarni yangilash va o'quvchilarning real qobiliyatlarini aniqlovchi samarali metodikalarni qo'llash zarur.

Kelajakda kasbga yo'naltirishda sun'iy intellekt texnologiyalari, psixometrik diagnostika, Big Data tahlilidan foydalanish orqali yanada individual va natijaviy yondashuvlar joriy qilinishi mumkin. Bu esa kasb tanlashdagi xatolar sonini kamaytiradi va o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini ta'minlaydi.

Bugungi kunda kasbga yo'naltirishda **karyera murabbiyligi (career coaching)** va **motivatsion texnologiyalar** keng qo'llanilmoqda. Bu usullar o'quvchilarga o'zining ichki salohiyati va bozor talablari o'rtasida muvozanat topishida yordam beradi. Masalan, Holland modeli (kasbiy shaxs tiplari), Gardnerning ko'p intellektlar nazariyasi, Ginzberg modeli kabilar bu yo'lda samarali metodlardan hisoblanadi.

Shuningdek, **gender yondashuvi** masalasiga ham alohida e'tibor qaratish kerak. Jamiyatda mavjud stereotiplar (masalan, texnik kasblar faqat erkaklarga xos degan noto'g'ri tasavvurlar) o'quvchilarning kasb tanlash erkinligini cheklaydi. Shu boisdan, pedagog va psixologlar bu borada xolis va teng imkoniyatli yondashuvni targ'ib etishi lozim.

Axborot kommunikatsion texnologiyalari (AKT) asosida o'quvchilar uchun maxsus kasbiy testlar, veb-interfeyslar va mobil ilovalar yaratilmoqda. Masalan, 3D simulyatsiyalar orqali turli kasblar bilan virtual tanishish, kasb tanlashni o'quvchining xohish va qobiliyatiga mos holda yo'naltirish imkonini beradi. Bunday innovatsion yondashuvlar, o'quvchida o'z ustuvor yo'nalishini tez va ishonchli tanlashiga yordam beradi.

Xulosa

Yuqorida keltirilgan fikrlardan ko'rinadiki, zamonaviy kasblar murakkab, tez o'zgaruvchan va yuqori kompetensiyalarni talab qiluvchi sohalarga asoslangan. Shu sababli o'quvchilarning kasbiy yo'nalishini belgilashda psixopedagogik yondashuvlardan samarali foydalanish zarur. O'quvchining ichki imkoniyatlarini ochish, ularni zamonaviy kasblar haqida xabardor qilish va to'g'ri tanlov qilishga yo'naltirish – maktab ta'limi oldidagi dolzarb vazifadir. Bu esa nafaqat shaxsiy muvaffaqiyat, balki jamiyat taraqqiyoti uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullaeva N. R. **Kasbga yo'naltirish psixologiyasi**. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Xolboev M., Tadjibaeva M. **Pedagogik texnologiyalar asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
3. Golland, J. L. **Choosing a Vocation**. – New York: Psychological Press, 1997.
4. Hasanboeva M. **Zamonaviy pedagogika asoslari**. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
5. Gardner H. **Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences**. – Basic Books, 2011.
6. Oripova D. **O'quvchilarning kasbiy yo'nalishini aniqlashda psixologik testlardan foydalanish** // O'zbek pedagogik jurnali, 2023, №4.